

УДК 657

О.В. Зеленько, студ. гр. ФК-11-МБ, В.П. Кравченко, доц., канд. екон. наук
Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми формування та відтворення основних засобів на сільськогосподарських підприємствах

У статті досліджено проблему відтворення основних засобів на сільськогосподарських підприємствах з урахуванням сучасних умов господарювання. Розглянуто джерела фінансування оновлення основних засобів і визначено найбільш ефективну форму фінансування оновлення цих необоротних активів. Надано пропозиції щодо процесу розробки оптимальної інвестиційної політики оновлення основних засобів.

основні засоби, сільськогосподарські підприємства, формування та відтворення, прибуток, ефективність, кредитування, лізингові операції

В останні десятиріччя процес формування та відтворення основних засобів на сільськогосподарських підприємствах зазнав суттєвих деформацій – за рахунок амортизаційних відрахувань не вдавалося забезпечувати навіть простого відтворення, а пошук альтернативних джерел капіталовкладень не відзначався достатньою результативністю.

Крім того, сформована ситуація ускладнена відсутністю дієвого та ефективного механізму часткового компенсування вартості новопридбаної техніки агропромислового призначення з боку держави. Так, недостатньо розробленими, на наш погляд, є передумови для вдалого функціонування введеного в дію Закону України “Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу”, яким передбачено до 40% державної компенсації вартості техніки й обладнання, що були поставлені сільськогосподарським виробникам, а також підприємствам харчової та переробної промисловості [6].

У нових умовах господарювання питання щодо формування та відтворення основних засобів на сільськогосподарських підприємствах є предметом наукового пошуку багатьох дослідників. Так, учений-економіст Г.Г. Кірейцев розглядає капітальні вкладення витрат на технічне переозброєння, реконструкцію й розширення діючих основних засобів і на створення нових, тим самим поєднуючи витрати на просте та розширене відтворення основних засобів [7].

Дослідники А.Д. Баранов, О.С. Філімоненков, А.Е. Фукс також особливу увагу приділяють оновленню основних засобів, розглядаючи його як передумову виходу вітчизняних підприємств із кризи [8;10].

А.М. Поддєрьогін зазначає, що відтворення основних засобів – це процес безперервного їх поновлення, тим самим він розкриває зміст категорії “поновлення” як поступового перенесення вартості і відновлення в натуральній формі [9].

Вважаємо, що в розвинутих ринкових відносинах процеси формування й відтворення основних засобів мають розглядатися в системі координат, що враховує нові якісні чинники економічного зростання. Адже у зв'язку із суттєвою частковістю розгляду поза увагою залишаються досить важливі аспекти дослідження, що мають, на нашу думку, аналітичну цінність.

Постановка завдання:

- дослідити проблему відтворення основних засобів на сільськогосподарських підприємствах з урахуванням сучасних умов господарювання;
- визначити методи забезпечення ефективних способів відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств;
- розглянути та проаналізувати можливі джерела фінансування оновлення основних засобів і визначити найбільш ефективну форму фінансування та оновлення необоротних активів підприємства;
- здійснити узагальнення та визначити можливості адаптації зарубіжного досвіду щодо використовуваних форм та методів відтворення основних засобів підприємств до українських реалій;
- розробити комплекс пропозицій та рекомендації щодо активізації процесів оновлення основних засобів на сільськогосподарських підприємствах у сучасних умовах ведення господарської діяльності.

Головною проблемою, що перешкоджає активному технічному оновленню основних засобів у сільськогосподарському секторі, є значна нестача коштів, які можна було б спрямувати на забезпечення цього процесу. Щоб сільгосптоваровиробники сформували раціональну структуру машинно-тракторного парку і довели його кількісний склад до рівня технологічної потреби, впродовж 10–12 років потрібний щорічний обсяг інвестицій у сумі 14–15 млрд. гривень [1].

В своїх наукових дослідженнях Боброва О.Г. зазначає, що джерела формування та відтворення основних засобів поділяються на внутрішні та зовнішні. Автор відносить до зовнішніх джерел бюджетне фінансування, банківські кредити, емісію цінних паперів, а також внески трудових колективів, що, вважаємо, не зовсім відповідає визначенню зовнішнього фінансування [2].

Інша група вчених-економістів при розгляді джерел фінансування виробничих інвестицій, маючи на увазі саме джерела відтворення основних засобів, не розмежовують їх за способом залучення, а класифікують в залежності від форми відтворення основних засобів. Так, для фінансового забезпечення простого відтворення основних засобів вчені вважають доцільним використання акумульованих коштів, що нагромаджені в результаті амортизаційних відрахувань.

Вчений-економіст Непотенко Д.В. виділяє такі джерела внутрішніх інвестицій підприємства щодо формування та відтворення основних засобів, як фондовий ринок, банківське кредитування, іпотека, лізинг тощо [5].

На основі аналізу останніх наукових публікацій, нами було розроблено та запропоновано власну узагальнювальну класифікацію джерел фінансування відтворення основних засобів, що, сприятиме забезпеченню оптимізації структури таких джерел для кожного сільгосп підприємства (див. табл.1).

Таблиця 1 - Джерела фінансування відтворення основних засобів

		Внутрішні		Зовнішні	
		Власні	Залучені	Позичені	Централізовані
Амортизаційні відрахування	Просте відтворення	Пайові та інші внески членів трудових колективів		Банківські кредити та інші позики	Кошти державного та місцевих бюджетів
Нерозподілений прибуток		Кошти від емісій акцій та ЦП		Лізинг	Кошти державних позабюджетних фондів

Кошти засновників	Кошти від продажу майна підприємства	Кошти страхових, пенсійних та інших фондів	Кошти благодійних фондів
	Кошти від здавання в оренду основних засобів	Іноземні інвестиції	
Просте або розширене відтворення		Розширене відтворення	

В умовах прискорення ринкових відносин власним джерелам необхідно відводити важливе місце та пріоритетне значення у забезпеченні фінансування відтворювальних процесів на підприємстві.

Багато дослідників відзначають, що внутрішні джерела інвестицій підприємства формуються саме за рахунок амортизаційних відрахувань на діючий основний капітал, а також відрахувань від прибутку на інвестиційні потреби.

Амортизаційні відрахування підприємств, беззаперечно, відіграють важливу роль в інвестиційному забезпеченні економіки, та, як зазначають науковці Інституту економіки НАН, є головним джерелом фінансування інвестицій в основні засоби у будь-якій постіндустріальній країні. Важливо, що за рахунок амортизації економіки розвинутих країн світу забезпечують понад 70% валових капіталовкладень, які є вкладеннями на систематичній основі, що підтримують кругообіг основного капіталу.

В законодавстві США, амортизаційні відрахування є “витратами, що не вимагають витрачання коштів”. У Сполучених Штатах Америки, відповідно до Закону “Про податкову реформу”, підприємствам дозволяється використовувати певний тип прискореної амортизаційної політики (accelerated depreciation), що входить до так званої Модифікованої системи прискореного відновлення вартості основного капіталу (Modified Accelerated Cost Recovery System – далі MACRS) [3].

Основні засоби амортизуються за нормами класу, до якого їх було віднесено на підприємстві. В рік здійснення придбання та останній рік експлуатації відповідного об’єкта основних засобів амортизаційні відрахування нараховуються та проводяться за піврічний термін відповідно до вимог спеціальної домовленості під назвою “half-year convention”. Причому норми амортизаційних відрахувань для кожного класу основних засобів публікуються Казначейством США.

Важливо, що застосування амортизації за системою MACRS не допускається для основних засобів, які протягом “податкового року” використовувалися за межами США. Для такого обладнання та устаткування застосовується альтернативна система амортизації (Alternative Depreciation System), що базується на методі “рівномірних амортизаційних відрахувань”.

Такі законодавчі вимоги спрямовано на підтримку оновлення основних засобів підприємств, що функціонують саме в американській економічній системі, які було б доцільним, на нашу думку, для використання й в Україні.

Таким чином, вивчення та узагальнення зарубіжного досвіду (табл. 2) дає підстави стверджувати, що українська амортизаційна система суттєво відрізняється від амортизаційних систем розвинутих країн, у яких досить часто для стимулювання впровадження найновіших способів виробництва та технологій основні засоби прирівнюються до оборотних, і витрати на їх придбання відносяться на витрати виробництва протягом року.

Господарським кодексом України передбачено, що одним з основних напрямів державної економічної політики є амортизаційна політика, спрямована на створення для суб’єктів господарювання найбільш сприятливих і рівноцінних умов забезпечення

процесу відтворення основних виробничих і невиробничих фондів переважно на якісно новій техніко-технологічній основі [4]. Проте, як показує практика, амортизаційна політика в нашій державі характеризується своєю непослідовністю і є не до кінця виваженою та прогнозованою, що призводить до порушення економічної сутності самого амортизаційного процесу.

Використання нерозподілених прибутків підприємств як одного з основних джерел фінансування відтворення основних засобів пов'язане із значною проблематичністю, оскільки сільськогосподарське виробництво, за сьогоднішнього дня, не характеризується достатнім рівнем прибутковості. Норма прибутку в сільському господарстві є значно нижчою порівняно з більшістю галузей як агровиробничого, так і інших секторів економіки.

Таблиця 2 - Порівняльний аналіз систем нарахування амортизації основних засобів у податковому обліку для окремих країн

Основні ознаки	Країни, системи нарахування амортизації основних засобів		
	Сполучені Штати Америки	Російська Федерація	Україна
Право платника податків проводити індексацію балансової вартості основних засобів	Є право переоцінювати відповідно до темпів інфляції; сума переоцінки не визнається доходом	Є право переоцінювати відповідно до ринкової вартості, але не вище від встановленої межі; сума переоцінки не визнається доходом	Є право індексувати відповідно до темпів інфляції; сума індексації не визнається доходом, якщо темп інфляції у попередньому році не перевищував 10%
Кількість груп основних засобів для нарахування амортизації	8	10	4
Право суб'єкта господарювання коригувати строки використання основних засобів (норми амортизації)	Є право – залежно від умов та інтенсивності експлуатації у встановлених межах	Є право – залежно від умов та інтенсивності експлуатації в інтервалі $\pm 20\%$	Право відсутнє
Методи нарахування амортизації	Лінійний, зменшення залишкової вартості, кумулятивний	Лінійний, зменшення залишкової вартості	Виключно зменшення залишкової вартості
Право суб'єкта господарювання збільшувати норми амортизації	У 2 рази, при застосуванні методу зменшення залишкової вартості	У 2 рази, при застосуванні методу зменшення залишкової вартості	Право відсутнє
Право суб'єкта господарювання обирати метод нарахування амортизації	Є право	Право відсутнє	Право відсутнє

Більшість власників сільськогосподарських підприємств відмовляються вкладати отримані прибутки в забезпечення розширеного відтворення основних засобів, таким чином виводячи ці ресурси в інші, більш прибуткові сектори економіки. На нашу думку, розвиткові таких процесів сприяє недосконалість існуючої законодавчої бази, в якій функціонують сільськогосподарські підприємства, зокрема, відсутність законодавчого забезпечення пільгових умов розширеного відтворення активної частини основних засобів на інноваційних засадах за умови, що фінансування таких процесів відбуватиметься за рахунок, наприклад, нерозподіленого прибутку підприємства.

З урахуванням обмеженості обсягів і джерел формування власних фінансових ресурсів досить важливе значення має пошук альтернативних шляхів накопичення необхідних надходжень для підтримання безперервності відтворювальних процесів щодо основних засобів підприємства.

Високий рівень переконаності банківської установи або іншого позикодавця у тому, що позичальнику вдасться повернути надану позику та відсотки за нею у повному обсязі, в тому числі й наявність достатньо ліквідної застави, забезпечить, на нашу думку, певне спрощення умов та збільшення обсягів кредитування сільськогосподарських підприємств. Адже сільгоспвиробництво характеризується високим рівнем ризикованості, що пов'язано із непередбачуваністю впливу природних чинників на результативність ведення господарської діяльності, складнощами у динаміці ринкової кон'юнктури сільгосппродукції тощо.

Такий значний рівень ризикованості формує передумови для підвищення ймовірності несвоечасного погашення отриманих позичок, а тому – стримує зростання розмірів та продовження термінів користування наданих ними кредитних ресурсів. Раціональним, на нашу думку, є перекладення більшої частини відповідальності за ризики, які характерні для сільськогосподарської діяльності, на державу та страхові компанії, що сприятиме певному пожвавленню ринку кредитних послуг для сільгосппідприємств. Адже, як засвідчує міжнародний досвід, кредитування сільськогосподарського виробництва, зокрема, виділення фінансових ресурсів для формування чи відтворення основних виробничих засобів, що, безумовно, має стратегічне значення для економічного зростання країни, повинно здійснюватися в спеціальному пільговому режимі, який зміг би відзначатися більш лояльним ставленням до сільгоспвиробників.

Реалізація спеціального статусу сільськогосподарського сектора видається можливою, у тому числі й через розвиток спеціалізованих кредитних установ (або спілок), функціонування яких вдалось би спрямувати безпосередньо на формування фінансових ресурсів для якісного технічного оновлення активної частини основних засобів сільгосппідприємств.

Вдалою альтернативою довгостроковому кредитуванню для сільськогосподарських виробників є лізингові операції. Істотні переваги, що притаманні лізингу дають змогу забезпечити набуття права користування основними засобами, які необхідні для підтримання виробничого процесу, не відволікаючи значні фінансові ресурси з обігу, що є досить важливим для підприємств.

У сучасних умовах господарювання на ринку фінансового лізингу України діють 10 лізингових компаній, що об'єднані у Всеукраїнську асоціацію лізингу "Укрлізинг" [11].

Залежно від особливостей здійснення лізингових операцій виділяють оперативний та фінансовий лізинг, для яких характерною є наявність специфічних ознак (табл. 3).

Таблиця 3 - Характерні ознаки лізингових операцій

Характерні ознаки	Вид лізингу	
	Оперативний	Фінансовий
Перехід права власності	Не передбачено	Має місце перехід права власності або викуп об'єкта лізингу
Ризик випадкового пошкодження або знищення об'єкта лізингу	Відповідальність за лізингодавцем	Відповідальність за лізингоодержувачем
Нарахування амортизації	Здійснюється лізингодавцем	Здійснюється лізингоодержувачем

Відшкодування витрат на поліпшення основних засобів	Здійснюється лізингодавцем за загальними правилами відшкодування витрат на ремонт та інші вдосконалення основних засобів. Проте у разі, коли договір оперативного лізингу дає лізингоодержувачу змогу здійснювати поліпшення об'єкта лізингу, в податковому обліку лізингоодержувач може збільшити (створити) балансову вартість відповідної групи основних засобів на суму фактично проведених поліпшень такого об'єкта з подальшою її амортизацією	Здійснюється лізингоодержувачем за загальними правилами відшкодування витрат на ремонт та інші вдосконалення основних засобів
---	--	---

Отже, лізингові операції базуються на складній троїстій економічній природі, що містить і поєднує в собі істотні якісні характеристики кредитних та орендних операцій.

Таким чином, на нашу думку, ця відносно нова для України організаційно-правова форма підприємництва, що поступово, проте вдало поширюється у фінансовій сфері, заснована на припущенні, що успішне ведення господарської діяльності можливе шляхом використання основних засобів, а не володіння ними. Причому сплата коштів по лізингу основних засобів здійснюється із грошових потоків, створених та отриманих безпосередньо при їх експлуатації.

Важливо забезпечити надходження достатніх обсягів та розробку вдалої структури джерел відтворення основних засобів з обов'язковим урахуванням принципу максимізації ефективності використання таких об'єктів та мінімізації ймовірності появи або розвитку фінансових ризиків.

Найбільш вдалою альтернативою власним джерелам відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств є лізингові операції, оскільки для них властива наявність троїстої економічної природи, що полягає у вдалому поєднанні істотних якісних елементів оренди, кредитування та інвестування, а також можливості певного відтермінування та пролонгації сплати коштів за одночасного використання необхідних необоротних матеріальних активів у здійсненні господарської діяльності.

Таким чином, на сьогодні в сільськогосподарських підприємствах досить відчутною є необхідність пошуку та вдалого формування різноманітних джерел відтворення активної частини основних виробничих засобів. Розвиток такої ситуації зумовлено тим, що класичні джерела відтворення основних засобів, які представлені, переважно, у формі амортизації та нерозподілених прибутків, неспроможні повністю забезпечити реалізацію відновлювальних процесів у необхідних обсягах та на належних науково-технічних засадах. Вважаємо, що у сформованих умовах необхідно розробити та законодавчо закріпити додаткові елементи пільгового оподаткування, що створили б належну основу для стимулювання інвестування в оновлення технічної бази сільськогосподарських підприємств. Це сприятиме формуванню вдалої структури джерел відтворення основних засобів у перспективі.

Список літератури

1. Агрес О.Г. Джерела формування та відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств // Зб. наук. праць / Львівський національний аграрний університет. Львів, 2011. – Вип. 53. – С. 286–290.
2. Боброва О.Г. Формування джерел відтворення основних засобів аграрних підприємств / О.Г. Боброва // Економіка та підприємництво : зб. наук. праць молодих учених і аспірантів / [відп. ред. С.І. Дем'яненко]. – К. : КНЕУ, 2009. – Вип. 5. – С. 116–121.
3. Ван Хорн Дж.К. Основы финансового менеджмента : пер. с англ. / Дж.К. Ван хорн, Дж.М. Вахович (мл.). – 11-е изд. – М. : Вильямс, 2007. – 992 с.

4. Національний стандарт № 1 “Загальні засади оцінки майна і майнових прав” : Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 р. № 1440, п. 38–40.
- Непотенко Д.В. Деякі напрямки залучення внутрішніх інвестицій в АПК Д.В. Непотенко // Зб. наук. праць / Уманська державна аграрна академія. Умань, 2008. – Вип. 53. – С. 286–290.
5. Савош Л.В. Підвищення ефективності використання сільськогосподарської техніки / Л.В. Савош, Л.В. Семенченко // Економічні науки. Серія : Економіка та менеджмент : зб. наук. праць / [редкол: відп. ред. д.е.н., проф. З.В. Герасимчук]. – Луцьк : Луцький державний технічний університет, 2005. – Вип. 2 (6). – С. 114–124.
6. Фінанси підприємств : навч. посіб. / [за ред. д.е.н., проф. Г.Г. Кірейцева]. – К. : ЦУЛ, 2004. – 268 с.
7. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств : навч. посіб. / О.С. Філімоненков. – К. : Ельга : Ніка-Центр, 2002. – 360 с.
8. Фінанси підприємств : підручник / [А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін. ; кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін]. – 5-те вид., переробл. та доповн. – К. : КНЕУ, 2004. – 546 с.
9. Фукс А.Е. Амортизація і оновлення основного капіталу: проблеми теорії і практики / А.Е. Фукс. – К. : КДЕУ, 1996. – 160 с.
10. <http://ukrleasing.com.ua/> – офіційний сайт Всеукраїнської Асоціації лізингу "Укрлізинг".

О.Зеленько, В.Кравченко

Проблеми формирования и воспроизводства основных средств на сельскохозяйственных предприятиях

В статье исследована проблема воспроизводства основных средств на сельскохозяйственных предприятиях с учетом современных условий хозяйствования. Рассмотрены источники финансирования обновления основных средств и определены наиболее эффективные формы финансирования обновления этих основных средств. Даны предложения по процессу разработки оптимальной инвестиционной политики обновления основных средств.

O.Zelenko, V.Kravchenko

Problems of formation and reproduction of fixed assets on farms

The article is devoted to actual problem of basic ways of circulation in agricultural enterprises paying attention to modern conditions of the economic development. Problems of a source of financing of basic ways are considered and the most effective form of financing updating of basic ways is determined. Also the proposals of how to initiate the process of development of optimum investment policy of basic ways renewal are given in the article.

Одержано 16.02.12